

skulde give Anledning til en Opblomstring i Østdanmark, særlig paa Sjælland (S. 14). Det maa være andre Ting, der har virket her. Mon der ikke f. Eks. kunde have været Storfiske i de danske Farvande før det middelalderlige? Hvis Silden følger Strømme af en bestemt Varmegrad i de dybere Vandlag, kan en gunstig Konstellation være indtruffet ogsaa i tidligere Tider. Silden vilde være en solidere Rigdomskilde end Ravet, og vægtige Aarsager behøves der til at forklare den centrale Stilling, som Danmark i visse Perioder af Oldtiden har indtaget. *Poul Norlund.*

Reynold Junges Møntregnskaber 1534—1540. Udg. ved Georg Galster af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Kbh. 1935.

Museumsinspektør Georg Galsters udgave af Reynold Junges møntregnskaber kan betragtes som et resultat af det længe nærede ønske indenfor Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie om at iværksætte en udgave af danske regnskaber fra middelalderen, et ønske, der udtaltes allerede i 1924 af dr. Ellen Jørgensen og professor Erik Arup (Hist. Tidskr. 9. R. II s. 361 og 362). Det nu fremlagte er et afsluttet regnskabsmateriale af speciel karakter fra de meget afgørende aar under Grevefejden og den paafølgende konsolidering af samfundet. Til forstaaelse af denne tid gives her ypperlige bidrag, ikke alene for numismatikken og den specifikke mønthistorie, men ogsaa for tidens almindelige finansielle og økonomiske historie.

Reynold Junges regnskaber har ikke været udgivet før, men hovedbestanddelene af dem (udgavens afdelinger I, II og V: regnskaber over modtaget sølv og guld, over udmøntningen og møntudbetalingerne samt møntmærkerne) har allerede været benyttet af Bolle Villum Luxdorff i 1759—60, der atter har været kilden for alle senere behandlinger til og med Will. Scharling, mens Galster selv i Festskriftet til Kr. Erslev (1927) gav en foreløbig behandling af hele det nu fremlagte stof.

Møntmester Junge og hans skæbne, for hvilken der udførligt og vist nogenlunde udtømmende redegøres i indledningen, er i sig selv et interessant udtryk for tiden. Han er en ung smedemester fra Reval, hvor han var møntmesterens hjælper; i 1534 kommer han til den unge hertug Christian og bliver hans og siden kronens møntmester; i kraft af sin stilling samler han sig rigdom, paa hæderlig og uhæderlig vis, men hans misligheder opdages, og den meget grundige undersøgelseskommission nedsættes — hvoraf bl. a. konkurrenten Jørgen Kock er et virksomt og sag-

kyndigt medlem; derpaa følger processen med opgørelsen af underslæbet til over 127 000 mark danske penge og endelig en slags forlig med kongen, efter hvilken Junge skal betale denne store sum — og det synes han ogsaa at have været i stand til. Mest forbavsende er det dog, at Junge efter nogle aars flakken rundt kunde vende tilbage og i kraft af sin utvivlsomme dygtighed, sin fortid tiltrods, atter blive Christian III.s møntmester i 1545, aaret før han døde.

Det skyldes den i vinteren 1540—41 nedsatte undersøgelseskommission, at disse møntregnskaber er bevaret. Jeg maa her komme med en lille formel indvending; arkivalisk og kildemæssigt indeholder udgaven ikke nogen egentlig regnskabssamling, men en kommissionssags papirer, hvortil regnskaberne hører som bilag. Den rette titel vilde derfor have været »Undersøgelseskommissionen imod Møntmester Reynold Junge 1540 med dertil hørende Møntmesterregnskaber 1534—40«, og procesakterne (nr. VIII—XIII) burde være sat i spidsen. Denne sammenhæng synes fuldstændig upaaagtet af udgiveren; til hans undskyldning kan dog tjene, at sagen i Rigsarkivet er taget ud af sin rette plads og sammen med et par smaa møntmesterregnskaber opført i Katalog 108A: Regnskaber indtil 1559 i en fælles pakke med titelen »Møntmester-Regnskaber 1533—1546«; efter proveniensprincippet hører den hjemme i Danske Kancellis egentlige arkiv — under »Diverse«.

Dette er kun en lille formel indvending; men ved at gøre det til en udgave af en kommissionssags papirer kunde udgiveren have faaet en undskyldning for ikke at have udvidet opgaven til at omfatte alle bevarede møntmesterregnskaber fra første halvdel af det 16. aarh. Disse findes nu i spredte og tilfældige udgaver af forskellig karakter: Dines Blichers og Jørgen Kocks udmøntninger i Malmö henholdsvis 1513—18 og 1518—23 (udg. i Suhms Nye Samlinger II (1793)), Jørgen Degeners i Flensborg 1544—46 (udg. af Vilh. Marstrand i Numismatisk Forenings Medlemsblad 1930) samt udmøntningerne af kirkesølv 1532—33 (trykt i Kirkeh. Saml. VI (1867—68)). Det vilde have været hensigtsmæssigt, om man saaledes havde vundet enhed og overskuelighed, og det vilde have været kærkomment for alle historikere, om det kunde have givet vor store møntkender Georg Galster anledning til at ledsage den samlede udgave med en fremstilling af de meget indviklede forhold i møntvæsenet netop i denne periode. Den økonomiske udvikling kan meget vanskelig skrives, for pengehistorien er i orden, og der trænges til en mere udførlig og alsidig afløser af Scharlings for sin tid saa ypperlige Pengenes synkende Værdi

(1869) end de tilløb, Arup har givet i sin *Danmarks Historie* og den kortfattede oversigt, Galster nu selv har meddelt i *Nordisk Kultur* XXIX: Mønt (1936); Scharling er stadig hovedværket.

Foruden møntmesterens samtlige bevarede regnskaber indeholder udgaven kommissionens revisionsantegnelser og møntmesterens svar herpaa (nr. VIII—IX), endvidere kommissionens fortegnelse over møntmesterens kvitteringer for udbetalt mønt (se nedenfor) og dens opgørelse af underslæbets størrelse i saavel foreløbig som i endelig form (nr. X; af Galster unøjagtigt kaldt »Ekstrakt af Regnskabet«; bedre havde det været, om han i stedet havde hentet sin overskrift fra den foreløbige opgørelse — ligeledes unøjagtigt — kaldt »Concept« (note 206): »Die gebrekenn jnn des muntzmeisters rechenschaft«). Denne opgørelse synes Junge efter nogen diskussion at have godkendt (sml. note 206). Derefter følger i udgaven en »Forskrift for Forhør« (nr. XI), der vedrører nogle tvivlspunkter, der skulde afgøres før — og følgelig ogsaa hører hjemme før — den endelige opgørelse; derimod er hverken møntmesterens svar eller andre lignende forhørsforskrifter bevaret. Endelig meddeles Junges bekendelse om sine pengeanbringelser (nr. XII) (ogsaa i to redaktioner) og hans »Quittanz«, dvs. hans egen underskrevne kvittering for venlig regnskabsafslutning og forlig med kongen (nr. XIII). — Selve møntregnskaberne indeholder foruden de af Luxdorph benyttede et specielt regnskab over modtaget sølv og klippinge med udmøntning til toskillinger fra 1540 (nr. III), et guldregnskab med udmøntning til rhinske gylden (nr. IV), samt regnskabsbog over udbetalinger af mønt (nr. VI; efter antegnelserne kaldet »Quittansbogen«); dertil slutter sig en fortegnelse over de af møntmesteren modtagne kvitteringer »Regiisther up allen quittandze, szoo yn des munthe-meisters laadhe gefwnden wert. — 1541« (nr. VII, kaldet »Quittansregister«). Denne sidste fortegnelse er i virkeligheden udarbejdet af kommissionen, men erstatter de nu forsvundne originaler, der fandtes i den ligeledes beslaglagte »budel mijt der qwijtancien« (Svar paa Antegnelse nr. 36, s. 167); derimod er der bevaret en seddel med møntmesterens egen — eller rettere hans skrifters — opgørelse af kvitteringernes beløb, forskellig fra kommissionens (se note 186).

* * *

Enhver udgave maa bedømmes ud fra to synspunkter: paa den ene side udgivelsesprincipperne og dernæst paa den anden side, hvorledes den foreliggende udgave opfylder de valgte principper. Lad os begynde med det principielle. Igennem aarene

har man stillet stadig større krav til udgivelsesteknikken, og tendensen har tydeligt været den at gengive forlægget saa tro som muligt; idealet er blevet den fototypiske tekstgengivelse. Det skal ikke nægtes, at denne nøjagtige udgivelsesform i mange tilfælde vil være den mest hensigtsmæssige; den kan tværtimod ikke paaskønnes tilstrækkeligt, hvor den virkelig hører hjemme, ja, den kan endogsaa være nødvendig, naar det drejer sig om kilder af økonomisk art, især hvor opstillingen er af betydning (fx. ved Kong Valdemars Jordebog). Paa den anden side maa det ikke glemmes, at udgiverens hovedformaal er at omforme kildens raastof til et redskab for forskeren. Naar planen lægges, skal man gøre sig klart, hvilke spørgsmaal materialet skal besvare, og ud fra en samlet vurdering maa det afgøres, hvorledes kravet om en let tilgængelig form bedst kan forenes med kravet om fuldstændighed i tekst og form. Selv den nøjagtigste gengivelse eller facsimile erstatter dog aldrig originalen.

For kilder af økonomisk art, specielt regnskaber, bliver det især spørgsmaalet: nøjagtig aftryk eller bearbejdelse? Svaret maa afgøres i hvert enkelt tilfælde. For regnskaber gør der sig specielle forhold gældende; de er redegørelse for transaktioner eller dispositioner, oftest en lang række poster af nøjagtig samme karakter, hvor kun særlige enkeltheder skiller den enkelte post ud fra de øvrige (et beløbs størrelse, kontrahentens navn el. lign.). I ældre tid indførtes hver enkelt post med udførlig redegørelse for alle omstændigheder ved transaktionen. I nyere tid har især bankteknikken medført et moderne bogholderi, specielt kolonne-systemet — i Danmark først udviklet under enevælden.

I det konkrete eksempel, de foreliggende møntregnskaber, har man selv savnet et kolonnesystem. Regnskaberne er ført med stor omhu, med tydelig haand og uden rettelser; kongen har underskrevet hver enkelt side, og for at undgaa tilføjelser er hver enkelt post blevet indrammet og alt ubeskrevet blevet overtegnet med fine kruseduller, en primitiv erstatning for kolonneteknikken, der i sig selv udelukker tilføjelser. Det afgørende i regnskaberne er disposition over udmøntningen, udmøntningernes art samt redegørelse for det modtagne møntmetal; vil man udnytte udgaven for disse spørgsmaal, maa man selv gaa fra post til post og skrive ud i rubrikker, selv konstruere et kolonnesystem, saa fremskridtet fra møntskriverens tydelige haand til aftrykket ikke er særlig stort. Alligevel er udgaven ikke en fuldstændig kopi af forlægget, idet udgiveren har foretaget visse ændringer for at opnaa ensartethed, tydelighed og overblik. Han har systematiseret anvendelsen af store og smaa bogstaver, gennemført brugen af tegnene

℥ og β, ogsaa hvor forlægget har det skrevet med bogstaver »marck« og »schilling« o. lign. — hvorfor forresten ikke ogsaa S overalt for »penninge«? Og ved at erstatte kildens romertal med arabiske har han fulgt et af det moderne bogholderis store praktiske fremskridt. Men hvorfor da ikke gaa et skridt videre og gøre brug af det vigtigste bogholderifremskridt og »oversætte« posterne til kolonnesystemet i saa stor udstrækning som muligt?

Paa et givet tidspunkt har udgiveren selv indset dette og foreslaaet at underkaste de egentlige regnskaber en bearbejdelse og udgive dem i tabellarisk form; de praktiske vanskeligheder ved paa alle punkter at gennemføre tabelformen førte imidlertid til, at »Kildeskriftselskabet« fremfor risikoen ved en — maaske lidt tvivlsom — ny udgivelsesteknik valgte den traditionelle og sikre form: den fuldstændige og bogstavtro gengivelse. Selv om anmelderen gerne vil indrømme, at tabelformen i dette tilfælde støder paa en række vanskeligheder, der nok kunde give anledning til betænkeligheder, er det dog hans mening, at forsigtigheden i dette tilfælde ikke har været nogen dyd. Ved hjælp af en rubrik »Anmærkninger« i forbindelse med en lidt større anvendelse af udfyldende noter, lader tabelopstillingen sig paa faa undtagelser nær let gennemføre — og vel at mærke i en saadan form, at ingen oplysning gaar tabt, og saaledes, at noterne kommer til at indeholde al nødvendig kommentar.

Hovedregnskabet B-bogen indeholder 8 underafdelinger (sml. indl. s. I f.); indbetalingsposter findes i de 5 første, der lader sig opstille i tilsvarende 5 ganske ensartede tabeller, hver indeholdende følgende 7 rubrikker: Fol. (i det udgivne regnskab), Dato, Indbetalt af: (Navn), Indbetalingens karakter eller indbetalerens (administrative) stilling (fx. sølvskat af X-len, kgl. rentemester), Sum(mens størrelse), summens Art (møntsort, art af sølv) samt endelig Anmærkninger¹. Udbetalingerne (fol. 61—66b) lader sig opstille i ganske tilsvarende tabeller; udmøntningen (fol. 53—59) har udgiveren selv — ganske vist kun summarisk — opstillet i tabelform i et tillæg (s. 184 f.); det afsluttende udgifts- og omkostningsregnskab (fol. 69—75) lader sig opstille i ganske simple grundtabeller og kun fol. 34b—35b lader sig meget vanskeligt opstille tabellarisk. De øvrige indbetalings- og udmøntningsregnskaber (nr. II, III og IV) kunde let være opstillet i tilsvarende tabeller, selv om første afdeling i II (fol. 1—6b) kræver ret rigelig anvendelse af anmærkninger.

¹ Opstillingen kræver enten kvartformat eller dobbeltsider, saa nærværende tidsskrifts format tillader ikke at dokumentere med eksempler.

»Quittansbogen« (nr. VI) lader sig ligeledes let opstille i tabeller af nogenlunde samme type. Hertil slutter sig oplysninger om kvittering, der staar ved hver enkelt post; det vilde være naturligt her at indføre »Quittansregisterets« fortegnelse over de kvitteringer, der blev forefundet af kommissionen. Dennes øvrige papirer maatte derimod aftrykkes in extenso.

Det vilde være det naturligste — og mest kildetro — at følge det enkelte regnskabs kronologiske rækkefølge; det vilde da være muligt i bitabeller at opstille posterne systematisk efter møntmetallets karakter, møntart, indbetaler, modtager osv.; desuden kunde benytteren let omsætte posterne til yderligere inddelinger, som han specielt kunde ønske¹.

Imidlertid maa udgaven — og specielt udgiveren — retfærdigvis bedømmes paa grundlag af den valgte udgivelsesform. Inden for dennes rammer maa den karakteriseres som paalidelig. I tekstgengivelsen har jeg ved fyldige stikprøver ikke fundet nogen væsentligere fejl. S. 114 l. 8 f. n. er der oversprunget et »int erste« mellem »Item« og »entrichtet« og s. 38 l. 5 f. n. findes en forsyndelse mod den latinske grammatik ved datobetegnelsen »vor Bartholomeo« i stedet for »-mei«. Udgiveren har ønsket at gøre forskel paa »ij« og »y«, der ortografisk bruges i flæng, men som i denne skrifters haandskrift palæografisk kan adskilles (sml. facsimile Indl. s. XVII, hvor der fx. i lin. 3 findes »y« i første ord »feyl« og »ij« i tredje ord »sijn«); dette princip findes der dog en del forsyndelser imod, saaledes »ijn«, hvor der staar »yn« (s. 48 l. 2 f. n. og s. 53 l. 10 f. o.) og »sijnes« for »synes« (s. 124 l. 3 f. n.). Et par steder findes konsonantfordobling uden angivelse: af n s. 53 l. 14 i »yn(n)e« og af m s. 55 i den fedttrykte overskrift i »wedderum(m)e«. Disse pedantiske bemærkninger tjener kun til at dokumentere den nøjagtige læsning og gengivelse.

Nogen betydning kan det derimod have, at det ikke altid i udgaven (som ellers ved lineskifte) er blevet markeret, at en ny post begynder i regnskabet; saadanne unkladelser har jeg noteret s. 57 i l. 3 f. n. og s. 74 i l. 9 f. o. Ligeledes er angivelse af mellemrum i »Quittansregisteret« ikke gennemført overalt, men mangler saaledes et par steder i Mester Jaspers kvitteringer s. 137 og mellem de to første og de fire sidste »Summa« s. 146.

Udgiveren har i det store og hele været meget nøjagtig i sin haandskriftsbeskrivelse og i angivelse af haandskrifternes paginering og sideskifte. Det gælder fortrinsvis de store regnskaber,

¹ Disse bitabeller kunde opstilles overordentlig praktisk ved nummering af de enkelte poster; sml. den monstergyldige udgave »Die hansischen Pfundzollisten des Jahres 1368« ed. Georg Lechner. Lübeck 1935.

hvor der dog s. 49 mangler en note med den sædvanlige meddelelse om, hvilke sider der er ubeskrevne og overstregede (her s. 37b). De mindre stykker er daarlignere beskrevet, især nr. III og IV, hvor desuden kun sideskifte, men hverken paginering eller ubeskrevne sider er angivet. Regnskab VI er som anført arksigneret; i tekstgengivelsen anføres arksignaturerne ogsaa overalt, hvor forlægget har dem, men over siden og i noterne regnes derimod med en imaginær foliering; det er ikke overalt muligt at faa de to pagineringer til at harmonere. Hvorfor ikke bibeholde arksigneringen — og supplere den, hvor den mangler? Nr. VII mangler paginering; udgiveren har anført en foliering over siden, men det er vanskeligt eller umuligt at faa den til at passe med tekstens angivelse af sideskifte. Det er i og for sig et spørgsmaal, om angivelse af forlæggets sidetal er af betydning, men et benyttet princip bør gennemføres konsekvent.

Udgiveren har gennemarbejdet kildematerialet meget grundigt og ligeledes udnyttet et stort trykt og utrykt stof i de oplysninger, der ledsager udgaven. Noterne er paalidelige, men der er intet system i anvendelsen af dem. Jeg tager s. 13 som eksempel, hvor det drejer sig om indbetaling af sølvskat til møntmesteren fra len og byer. I nogle tilfælde har regnskaberne saavel indbetalerens navn som embede, i andre kun navnet og i atter andre kun stedet. Det afgørende er len eller by, ikke indbetalerens navn i sig selv, men i kraft af hvilken stilling han skal indbetale. For to adelige giver noterne oplysning om deres len; det oplyses yderligere, at borgmesteren i Slangerup muligvis var Villum Jensen?; men det kan jo ligesaa godt være byens anden borgmester — og desuden hvad betydning kan vel oplysningen have? Det, man ønsker at vide, er, hvorfor Knuth Bilde, Magnus Guldenstern og Claws Erickszenn »tho Roskildt« betaler. Herom oplyser noterne intet, saa vi maa gaa omvejen ad registret — eller via Erslev: Len og Lensmænd. Det er let at finde, at Knud Bille er indehaver af Gladsaxe len og Mogens Gyldenstjerne af Nørlyng herred. Vanskeligere er det med Claus Eriksson; han er hverken borgmester eller raadmand i Roskilde, ja, han betaler overhovedet ikke for Roskilde by; i virkeligheden er han identisk med Claus Eriksson Ravensberg, der betaler i egenskab af Roskildebispens lensmand paa Hårribsborg. Og saaledes maa man ofte — ved sølvskatten oftest — gaa omvejen over registret; hvem er fx. »Gheert Jenszen vth Schonen« s. 14; registret har ingen af det navn, men under Gert staar henvisning til Ulfstand, hvorfra man først ved henvisningen til Tillægget faar oplyst, at han betaler som indehaver af lenet Villands herred.

Ogsaa paa andre punkter maa benytteren selv gøre et stort

arbejde, skønt det allerede er gjort af udgiveren — det er blot ikke meddelt. I indl. (s. IV) oplyses, at de i »Quittansregisteret« »anførte kvitteringer hører hovedsagelig til det foregaaende regnskab« dvs. »Quittansbogen«; sml. note 179: »Kun nogle faa (kvitteringer), formentlig fra de sidste aar, er ikke identificerede«. I kvittansregistret findes da ogsaa saa vidt muligt ved hver enkelt post identification med henvisning; men fra regnskaberne — der hyppigst vil være udgangspunktet — findes ingen angivelse af, om møntmesteren har haft kvittering eller ikke, saa benytteren maa selv undersøge det post for post. Registret over kvitteringerne burde helst have været indarbejdet i udbetalingsregnskaberne enkelte poster — saaledes som man vilde have gjort, hvis de originale kvitteringer havde været bevaret; sml. de øvrige tilfældige kvitteringer, der er meddelt i noterne. Upraktisk er det ogsaa, at først aftrykkes kommissionens antegnelser (s. 147 ff.), dernæst møntmesterens svar (s. 163 ff.) og endelig Galsters fortræffelige — og for historikere uundværlige — kommentar i tillægget (s. 186 ff.). Benytteren maa arbejde paa tre steder paa een gang. Hvor ganske anderledes praktisk, om antegnelser og svar var blevet trykt ved siden af hinanden og kommentaren givet nederst paa siden i form af noter.

Inspektør Galster har paa et par punkter følt savnet af den oversigt, tabelformen vilde give, og derfor opstillet et par tabeller i tillægget, dels den overskuelige redegørelse for udmøntningen (s. 184 f.) og dels tabeller, der angiver forbindelsen mellem skattebrevene om sølvskat i 1535—36 og møntregnskaberne (s. 178 ff.). Desværre er de sidste ikke helt fuldstændige. I oversigten over sølvskat fra sjællandske byer (s. 180) mangler en post fra Roskilde paa 25 mk., indført i regnskaberne fol. 28b under den 29. aug. 1536 og en post fra Næstved paa 74 mk. indført 1. marts fol. 15a. S. 182 har Vordingborg indbetalt 28 mk. og 10 lod mere end anført (10. maj 36, fol. 18b), og s. 183 Sorø kloster 22. aug. yderligere 34 mk. og 4 lod (fol. 28a)¹. Anmærkelse maa ogsaa, at Gert Jensen Ulfstands indbetalinger af 24. juli og 6. nov. 1536 anføres saavel under lenet Villands herred (s. 178) som Bækkeskov kloster (s. 183); det sidste er galt, eftersom Gert Ulfstand først fik Bækkeskov kloster i forlening 1537, og eftersom teksten selv angiver herredet som indbetaler.

De numismatiske oplysninger i noter, tillæg, ordliste samt

¹ Lakunerne i skatteopbørselen kan sikkert i visse tilfælde udfyldes ved hjælp af andre kilder, saaledes har Essenbek kloster indbetalt sin sølvskat paa 500 lod (sml. s. 186) i guld (Da. Kancelliregistranter 1535—50 s. 20, dat. 7. aug. 1536).

indledning er højst værdifulde for historikeren og tager ofte direkte sigte paa finanshistorien. I indledningen fremstilles hele processen meget instruktivt; fremhæves skal især en undersøgelse af bevarede mønter saavel af vægt som af lodighed, der »har givet det overraskende resultat, at mønterne snarest er bedre, end de skulde være efter regnskaberne« (indl. s. XXII); skulde det hænge sammen med afgang af kobber, men ikke sølv i sydeskaalene (s. XV)? — Selv om man tager de daarlige vejemidler i betragtning, forbavses man dog over den store forskel i vægt for de enkelte mønttyper, som den især fremgaar af tabellen s. XXI; den kan kun i ringe grad skyldes forskelligt slid. Galster redegør kun for variationerne i gram; mere talende havde det været, om der tillige havde været en angivelse i procent. Ved kun faa mønter er afvigelserne under 10 $\frac{0}{100}$ (ved en guldgylden (nr. 18) kun 2 $\frac{0}{100}$ og ved en daler (nr. 20) undtagelsesvis kun 3,3 $\frac{0}{100}$), oftest (i 6 tilfælde) ligger variationen mellem 10 og 20 $\frac{0}{100}$; naar mange mønter er undersøgte, kan vægten variere over 50 $\frac{0}{100}$, saaledes i 3 af ialt 15 tilfælde, atter 3 andre mellem 40 og 50 $\frac{0}{100}$; i regelen varierer de mindre mønter mest.

Den største variation fandtes ved nr. 16, en 2-skilling fra 1536, hvor 38 undersøgte eksemplarer varierede fra 1,21 til 2,21 g, altsaa 83 $\frac{0}{100}$, mens en samtidig enkeltskilling (nr. 17) varierede 78 $\frac{0}{100}$ indenfor 25 undersøgte mønter, fra 0,73 til 1,30 g. Ingen af disse var klippinge. De er blevet saa effektivt indvekslet efter Grevefejden, at de allerfleste er forsvundet; kun en enkelt type findes i mere end eet eksemplar, nr. 6, en 2-mark klipping, der i 3 eksempl. varierer 12 $\frac{0}{100}$, fra 9,45 til 10,20 g. De store variationer er af betydning for forstaaelse af betalingsformerne; i hvor stor udstrækning var en mark en mark og en sk. en sk.? og i hvor stor udstrækning betalte man efter vægt eller værdi?

Til slut en randnote til indl.s oplysning (s. XIV) om, at kobberprisen skulde være steget fra 75 mark i 1535 (s. 78) til 160 mark et par aar senere (s. 81). Denne paastand om en prisstigning paa over 100 $\frac{0}{100}$ paa saa kort tid er dog sikkert lidt forhastet. Den er heller ikke et udtryk for den danske mønts forringede værdi, idet priserne ogsaa findes udtrykt i gylden, og begge steder er 1 gylden = $2\frac{1}{2}$ mark. Det er sikkert forskellige kvaliteter, der gør prisforskellen; ser man nøjere efter, findes der i 1535 (s. 78) endda i samme post indkøb af kobber til 4 forskellige priser: 75, 90, 100 og 150 mark.

Regnskaberne er af stor betydning; de tillader os at følge her-
tug Christians finansiering af erobringen af Danmark, og de giver

et smukt materiale til en analyse af skatteadministration, betalingsformer og pengehusholdningens udstrækning — der synes større her end ved de svenske skatteopkrævninger til Elfsborg-løsen i 1613—18. Det er overordentlig fortjenstfuldt, at disse regnskaber er blevet gjort tilgængelige i deres hele sammenhæng, men fortjenesten havde været endnu større, om det var sket paa en mere overskuelig og mere praktisk maade.

Aksel E. Christensen.

Hans Jensen: Dansk Jordpolitik 1757—1919. I. Udviklingen af Statsregulering og Bondebeskyttelse indtil 1810. Skrifter udgivet af Institutet for Historie og Samfundsøkonomi. III. (Kbh. 1936).

Om de store Landboreformers Forudsætninger, Karakter og Virkninger er der i henved 50 Aar kun skrevet forholdsvis lidt, der fører ud over, hvad allerede Historikeren Edv. Holm og Nationaløkonomen V. Falbe Hansen fremlagde i »Jubilæumsværkerne« 1888. Lokalhistoriske Fremstillinger, navnlig enkelte Godshistorier, har ydet værdifulde Bidrag til Forstaaelse af Reformtiden, men endnu savnes der fyldestgørende Viden om Landboforholdene under det herskende Godssystem, af hvis Funktioner Reformværkets praktiske Gennemførelse var i høj Grad afhængig. Paa dette væsentlige Punkt har den foreliggende Disputats taget et Forbehold, som maa respekteres, men samtidig stærkt beklages. Opgaven er begrænset til at gælde Landbo-lovgivningens Motiver og Tilblivelse, ikke dens Virkninger. Det er Undersøgelser paa Grundlag af væsentlig det samme Materiale, som Edv. Holm benyttede, med det Hovedformaal at klarlægge den historiske Udviklingslinje i dansk Landboret fra 1757—1810.

Forfatteren er af den Opfattelse, at denne Begrænsning af Opgaven fritager ham fra at supplere Kildematerialet paa de mest nærliggende Felter. Jeg tænker især paa den store Mængde Oplysninger vedrørende vigtige Landboproblemer, som de skiftende Landvæsenskommissioner eller -kollegier indhentede hos Amtmænd og Godsejere, i mindre Udstrækning ogsaa hos Landinspektører og Præster. At disse Materialesamlinger, der er betydeligt mere omfattende end Lovforarbejderne, sammen med Godsarkivernes Indhold er uvurderlige Kilder til Oplysning om Bondestandens sociale og økonomiske Forhold, vil næppe kunne bestrides. Men de fleste af de paagældende Oplysninger var jo fremskaffet for at tjene til Vejledning for Regeringen under